

3. Янковская Ю.С. Семиотика в архитектуре — диалог во взаимодействии: Место семиотических исследований в современной теории архитектуры.— Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2003.— 125 с.: 73 ил.

Анотація

Стаття знайомить з сучасними тенденціями архітектурної семиотики.

Аннотация

Статья знакомит с современными тенденциями архитектурной семиотики.

УДК 72.01

О.І.Косаревський, Р.О.Косаревська

СПАДКОЄМНІСТЬ ФОРМ В ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Спадкоємність архітектурних форм в організації міського середовища забезпечує необхідну усталеність форм поведінки, допомагає закріпленню та розвитку структури цінностей і норм, які визначають сформований у середині даної культури зразок "людської природи". Соціальна інформація, що "осідає" у суспільстві, значима саме в зв'язку з забезпеченням спадкоємності у формах поведінки людей. Соціологи свідчать, що в сформованому середовищі, яке не має коренів у часі, форми поведінки менше стійкі, частіше виникає і більш різко виявляється відокремлення вікових груп. Все це дозволяє стверджувати, що проблема зв'язку старого і нового існує в площині не стільки архітектурно-естетичній, скільки загальнокультурній. Від неї залежить формування у свідомості людей уяви часу та спадкоємність минулого у прийдешньому.

Ця думка властива багатьом дослідникам міського середовища і є дуже доречною, оскільки прекрасно ілюструє необхідність збереження саме модерної архітектури як останнього свідка-символу економічного розвитку України. Вона необхідна для залучення до коренів тих давніх соціально-економічних відносин, які на сьогодні є актуальними. Те що деякі шанувальники мистецького адаптаційного формулювання утилітарних потреб сучасних нуворишей, вважають провінційною еклектикою у сутності своїй є реалією української ментальності, скалками багатовікової "провінційності". Але якої провінційності? Саме так зване хуторянство, специфічне відношення-ставлення з одного боку до землі як об'єкту всеосяжної культури, а з іншого — до естетизованих образів функціонально виправданого матеріального оточення,

дозволило зберегти своєрідну мальовничість українських поселень, їх унікальну спорідненість з природним ландшафтом, де естетика працює на посилення враження від місця розташування об'єму, з подальшим облаштуванням «хуторянського парадізу». Іншими словами – створення комплексної єдності групових систем "хуторянського" розселення.

При відсутності планомірного управління темпи розвитку промисловості, зростання населення, трансформації і розростання масивів штучного середовища створюють реальну загрозу не просто окремим об'єктам культурної спадщини, але і великим міським організаціям і ландшафтам, що є особливо цінними історико-культурними і природними утвореннями. Слід відзначити сучасну особливість економічних відносин, коли відбувається інтенсивне накопичення капіталу і відповідно судорожна "метушня" при пошуках його закріплення в нерухомому майні, де естетика, культурні надбання, зручність нікого не цікавить.

Проблема збереження культурної спадщини набуває комплексного характеру і може бути вирішена тільки у єдності розвитку великих просторових систем. Поняття "пам'ятка архітектури" не може бути обмежено рамками окремої споруди, про що зафіксовано у Міжнародній хартії з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць (Венеціанська хартія, 1964 року). У цьому документі історична пам'ятка є не тільки окремим витвором архітектури, але й міським або сільським оточенням, що є свідомством певної цивілізації чи історичної події. Конвенцією про охорону архітектурної спадщини Європи, (ратифікована відповідним Законом України 20 вересня 2006 р.) комплексна політика збереження архітектурної спадщини передбачає охорону архітектурної спадщини як одну з головних цілей планування забудови міської та сільської територій; вона забезпечує врахування цієї вимоги на всіх етапах розробки планів розвитку територій та виконання процедур видання дозволів на проведення робіт, а також сприяння в процесі планування забудови міської та сільської територій збереженню та використанню деяких будівель, які за своїм значенням не підлягають охороні як об'єкти архітектурної спадщини, але які мають значення з точки зору їхнього розташування в міському або сільському середовищі та з точки зору забезпечення якості життя.

Пам'ятка не обов'язково повинна бути на цей час визначною, вона може набути культурну цінність згодом. Доля пам'ятки визначається діями, що спрямовані як на саму пам'ятку так і на її оточення, що взаємодіє з нею фізично, функціонально, візуально.

Вирішення проблеми збереження культурної спадщини міст можливе тільки при впровадженні системи заходів, що охоплюють місто в цілому, а у ряді випадків і прилеглу до нього територію (так регулювання ландшафтів

необхідне для сприйняття особливо цінних міських панорам). При вирішенні проблем цілісного збереження значних територіальних комплексів визначення правильного використання вільної (незабудованої) ділянки (місць, де були споруди, які на теперішній час повністю зруйновані, або місць, які не були освоєні) має особливе значення.

Охороні повинні підлягати не тільки цінності відомі, значимість котрих вже стала безумовною і затвердилася в суспільній свідомості. Мають здійснюватися роботи з виявлення прихованих культурних і художніх цінностей, що зникли під пластами некваліфіковано виконаних доповнень, під поверхнею землі або серед нашарувань, що спотворили просторову систему. Території, комплекси і будівлі, де можливе розкриття таких потенційних цінностей, також повинні підлягати збереженню.

При зміні суспільного ладу основні сили спрямовані на докорінну ломку старого соціального механізму і творення нового, а не на перебудову просторових структур середовища мешкання. Більш того такі дії відволікають сили від вирішення головної задачі - ствердження нової суспільної формації. Тому історичні приклади свідчать про знищення символів того безпосереднього минулого, від якого активно відсторонюються і у боротьбі з яким відбувається становлення соціальних перетворень (наприклад, знищення Бастилії в 1789 р. у Франції або останні події по поваленню пам'ятників комуністичним керівникам на пострадянській території). При цьому, спочатку новими соціальними функціями наповнюються просторові структури, які були сформовані в попередньому розвитку. Лише після стадії їхньої переоцінки і ситуації, що змінилася, розпочинається стадія поступової фізичної трансформації.

Приклади активних руйнувань стародавніх міст, особливо їх духовних і суспільно значимих доміант, у післяжовтневий період добре усім відомі. І що цікаво, до цього «великого експерименту» не відмовлялися прилучитися і такі епохальні архітектори, як син швейцарського годинникаря Жаннере, фактично самоучка, Ле Корбюзьє, що у 1920-і роки, ґрунтуючись на метафізичній логіці, висунув концепцію «катаклістичного» перетворення міста — з його погляду кожна стадія перетворення міста або його частини, повинна починатися тотальним руйнуванням існуючого. Основна передумова такої концепції — протиставлення запланованого існуючому, нового старому, нігілістичне заперечення цінностей, створених на попередніх етапах історичного розвитку. Від такої концепції Ле Корбюзьє виходив у своєму плані "Буазен" проекту реконструкції Парижа (названий прізвищами братів - конструкторів автомобілів і власників фірми, що фінансували цей проект), обнародуваному в 1925 р. на Міжнародній виставці декоративного мистецтва у окремо прибудованому

павільйоні³.

Подібний зовнішній радикалізм підходу до проблеми розвитку міста розділявся і деякими радянськими теоретиками містобудування й архітекторами наприкінці 1920-х років (Л.Сабсович, М.Охитович). Однак для Москви Ле Корбюзьє вже пропонував не реконструювати стару частину, а будувати соціалістичне місто на новому місці, також як і відомий архітектор Н.Ладовский. Останній вважав, що все нове будівництво можна зосередити в нових районах і "... рассматривать весь остальной город лишь как среду, благоприятствующую росту его новой части и со временем образующую город-музей"⁴.

Сучасний розвиток міста протікає такими темпами й у таких масштабах, що може відбутися повний відрив минулого від сьогодення, якщо не вжити відповідних заходів. Збереження культурної спадщини повинне супроводжуватися стверджуючим історичну наступність розвитком традиційних характерних рис міських організмів у формах, що відповідає сучасному розумінню ролі міста й у відповідному масштабі. Відносини старого і нового можуть бути зрозумілі й організовані тільки на рівні містобудівного мислення. Якісні показники цілісності міського середовища, що формуються на основі цих відносин, визначають систему критеріїв, підстави конкретних рішень щодо визначення подальшої долі окремих будівель і ансамблів. Елементи спадщини утворюють історичні нашарування, що дозволяють реально відчувати час як четвертий вимір буття міського організму. Цей четвертий вимір багато в чому, якщо не в головному, визначає індивідуальну неповторність міста, його своєрідність як результат особливої історичної долі. Місто стає наочним вираженням розвитку матеріальної і духовної культури в її наступності. Історія через свої речовинні сліди — будівлі, монументи — розкривається для людей більш відчутно і реально, ніж у літературних свідченнях і творах мистецтва.

Історія, що розкривається у територіально осмисленому зіставленні нового і старого — важлива частина тих суттєвих (сміслових) значень — середовищ, що розкриваються через систему форм міста, які візуально сприймаються. Знакова система архітектури, її мова, підказує людям форми їхнього поведіння, природно включає різночасово сформовані «шари». Зв'язок між поведінкою і матеріально-просторовими формами порушується, коли характер місця змінюється занадто швидко. При цьому відносна усталеність характеру оточення і наступність у розвитку його структури є засобом стабілізації певних

³ Пилявский В.И., Лейбошиц Н.Я. Париж. — Л.: Стройиздат, 1968. — С.76-77.

⁴ Ладовский Н. Москва «историческая» и социалистическая. М.: Строительство Москвы, 1930. — №1. — С.16-20.

форм поведіння.

Для цивілізацій з найбільш високим рівнем розвитку особливе значення мають форми поведінки і системи відносин між людьми в матеріальному світі, що є окремим предметом досліджень. Однак відомо, що зміцнення кріпацтва в Російській імперії в XVIII в. супроводжувалося масовим переплануванням сільських поселень під приводом усунення загрози пожеж. Традиційне центричне планування сіл (згрупованих навколо великого простору, що служив символом єдності громади) замінялося безликою організацією забудови уздовж доріг. Разом із придушенням залишків соціальної структури, навколо яких могло відбуватися згуртування громади, знищувалися і сліди цієї структури в просторовій організації поселень.

Також відомо, що плани німецького фашизму тотального знищення слов'янських міст були спрямовані на знищення національних культур (детальні плани знищення Варшави чи Москви, де поряд зі знищенням міста передбачалося і затоплення його території). Відновлення "Старого міста" Варшави - це, що тепер уже став міжнародним, символ перемоги спадкоємного розвитку культури над спробою навмисних руйнувань. Відродження історичних символів у містах — це ствердження безперервності їхнього буття, перемога об'єктивних процесів над волюнтаристично впровадженими системами упорядкованого хаосу, важелі керування яким передавалися обмеженій групі присвячених, спроможним одним помахом руки змінювати долі десятків мільйонів людей, а точніше — маніпулювати їхньою свідомістю.

Механізм нагромадження матеріальної "пам'яті" у системах забудови міст прямо пов'язаний з механізмом людської пам'яті. Запам'ятовування орієнтується на процес добору більш значимого й істотного для подальшої поведінки людини. При цьому в природному стані відбувається процес "забування", стирання з пам'яті інформації, що при певному ідеологічному впливі сприймається або навіюється як марна. Звичайне в таких випадках твердження "намагатися зберегти усе — значить намагатися зупинити розвиток, відкинути основний принцип самого життя" — добір необхідний і неминучий, але саме вибіркове збереження (ось, де починається розгул критеріїв і оцінок, вольових рішень і інструктивних вказівок) призводить до сполучення різночасно створених елементів у єдину, керовану зверху систему (ідеальну з точки зору апологетів тоталітаризму).

Проблема збереження культурних цінностей у середовищі міста, що живе і розвивається, не може бути вирішена один раз і назавжди. Питання приведення у відповідність функціональної системи, що змінюється, і матеріально-просторового середовища, повинні зважуватися постійно. Це питання про певні елементи, добір засобів для їхнього збереження, про вибір між консервацією і

зміною сформованих структур, оскільки проблема стосується всього комплексу міського середовища, включаючи забудову минулого і створеного останнім часом. Вирішення проблем, таким чином, являється частиною процесу управління розвитком міських організмів.

Саме поняття "збереження" неоднозначне. Воно припускає не тільки продовження фізичного існування об'єктів, але і збереження пов'язаних з ними цінностей, в т.ч. семантичних, у системі сприйняття середовища. Останнє передбачає чітку регламентацію будівництва в зонах розміщення об'єктів культурної й особливо архітектурної і містобудівної спадщини. Існуюче поняття «пам'ятка архітектури та містобудування» містить у собі небезпеку: відбувається вичленування творів зодчества як із просторової системи міста, так і з контексту сучасного життя, а сам цей витвір стає "зайвим". Але, по-перше, зміст збереження невід'ємний від ствердження об'єкта як елементу системи; по-друге, для системи міста, для його означеності і естетичної багатшаровості, коштовні не тільки шедеври-унікуми, але і будівлі, що утворюють середовище таких споруд, що визначають характер їхнього сприйняття; по-третє, і саме середовище, утворене спорудами, кожна з яких може не мати самостійну цінність, у ряді випадків складаються у виразну систему, що несе риси певного часу, доповнюючи неповторність міста в цілому, «багатшаровість» його художнього вигляду.

Досвід минулого є основою при побудові образу майбутнього, яким визначається напрямок дій у сьогоденні. Контролюючи сучасні процеси розвитку середовища, ми повинні піклуватися про образ історії або "дух місця" ("Genius loca"), на що наголошував у своїх останніх наукових працях видатний вчений, педагог І.О.Фомін, характеризуючи понятійні зв'язки в сфері філософії і містобудування та напрями екзистенціального розуміння архітектурних витворів, як і про те, щоб не перекрити можливості, що стануть актуальними в майбутньому.

Література

1. Завада В.Т. Архітектура Києва: на шляху до відродження столичності // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ архітектурний: Шляхи розвитку міського середовища: Наук.-тех. зб. – вип.6 (спеціальний). – К.: КНУБА, 1999. – С.39-47
2. Косаревська Р.О. Сакральність міського простору в семантичному контексті історичних ландшафтних утворень // Перспективні напрями проектування житлових та громадських будівель. Спеціальний випуск: Сучасне храмовування. Зб. наук. праць.— К.: КиївЗНДІЕП, 2005.— С.94-98.

3. Косаревський О.І. Теорбаністичні витоки храмобудування // Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель. Сучасне храмобудування: Зб.наук.праць. – Спеціальний випуск. – К.: КиївЗНДІЕП, 2003. – С.58-62
4. Охорона культурної спадщини: Зб. міжнародних документів. – К.: Видавництво “АртЕк”, 2002. – 136 с.
5. Фомін И.А. Философское видение архитектуры и градостроительства // Досвід та перспективи розвитку міст України. Філософські та теоретичні аспекти містобудування: Зб. наук. праць. – Вип.4. – К.: Ін-т "ДІПРОМІСТО", 2003. – С.8-26

Анотація

Досліджується взаємозв'язок історичних пам'яток із сучасною міською забудовою.

Аннотация

Исследуется взаимосвязь исторических памятников с современной городской застройкой.

УДК 725.8

В.Є. Михайленко, О.С. Куць

ЖИТЛО ЯК УНІВЕРСАЛЬНА ПРОСТОРОВО-ЗНАКОВА СИСТЕМА В КОНТЕКСТІ СЛОВ'ЯНСЬКОГО МІФОРЕЛІГІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ

В сучасному середовищі формування житлового простору сприймається як суто механічний технічно-конструктивний процес. Людина творить форму, але не враховує при цьому її причину та зміст. Проте житло – не тільки найважливіша умова життя людини. Конденсуючи в собі велику частку його творчих зусиль, вона стає багатозначним символом в житті людей. Роль його виходить за межі утилітарної функції.(1)

На даний час ще немає конкретних принципів, згідно яких можливо розглядати такий підхід до цієї теми. Але одним із методів її розгляду є звертання до сфери міфореелігійного світогляду, обрядів, вірувань, сприйняття і реакцій творців житла на існуючі просторові структури.

У всі часи людина розуміла свій тісний взаємозв'язок із навколишнім середовищем. Природа, уособлена в цілому комплексі міфологічних образів та уявлень, невід'ємно існувала та впливала на світогляд, побут та всі інші сфери життя слов'ян. Ці знання мали місце і в процесах організації простору. Проте